

Over privacy: filosofische reflecties

Over het concept 'privacy'	2
De menselijke natuur	3
Verschillende contexten, verschillende invullingen	4
Interpersoonlijke relaties	6
Over de waarde en het toenemende belang van privacy	6
De waarde van privacy	6
Privacy versus staatsveiligheid	8
Van Idioot tot Homo Incognitus	11
Privacy als vrijheid	15

“Kate and William angered by ‘grotesque’ invasion of privacy” kopte BBC NEWS op haar website nadat op 14 september 2012 “Les photos qui vont faire le tour du monde” op de voorpagina van het Franse tijdschrift *Closer* was verschenen. Dit tijdschrift publiceerde exclusieve vakantiefoto’s waarop prinses Kate Middleton topless te zien is. Het Franse magazine zelf lachte deze beschuldigingen inzake privacy inbreuk weg, omdat, aldus de redactie van *Closer*, het koppel geen moeite had gedaan om zich te verbergen. Dat de foto’s met behulp van een sterke telelens genomen werden door een fotograaf die zich op 1km afstand van het vakantieverblijf bevond, werd door de redactie echter even buiten beschouwing gelaten.

Vandaag de dag is het debat rond privacy en de bescherming ervan (dit is het recht op privacy) alomtegenwoordig. Het zijn dan ook niet louter de Kate Middletons van deze tijd die centraal staan in dit debat. Ook de gewone burger speelt een hoofdrol. Getuige hiervan zijn de vele krantenkoppen rond deze thematiek: ‘*Vlaming wil meer camera’s op straat*’, ‘*Data-analist is het beroep van de toekomst*’, ‘*Respect mitigé de la vie privée sur les sites web européens*’, ‘*Privacy kwijt in 10 minuutjes*’, ... Dagelijks staat er wel minstens een artikel in de krant dat verband houdt met gegevensopslag, gegevensverwerking en de bijhorende bescherming van de privacy.

Maar die privacy, wat is dat nu eigenlijk? Wat wordt bedoeld met ‘het recht op privacy’? Hoe komt het dat aan privacy zoveel belang wordt gehecht? Is dit altijd al zo geweest? Met betrekking tot het belang van privacy wordt vaak verwezen naar de opkomst van nieuwe technologie zoals camera’s, internet, barcodes, elektronische betaalsystemen, ... Kortom, de digitalisering van het dagelijkse doen en laten van mensen. Deze

digitalisering creëert een massale hoeveelheid gegevens die via datamining processen omgezet kunnen worden in bruikbare informatie voor onder meer individueel aangepaste reclamecampagnes van bedrijven. Hierdoor, zo luidt het argument, wordt onze persoonlijke levenssfeer bedreigd. Vaak wordt zelfs gesteld dat de opkomst van deze nieuwe technologieën niet alleen het belang van privacy deed toenemen, maar dat het tevens een nieuwe dimensie, de informationele privacy, heeft toegevoegd. Waar de 'fysieke' privacy (wat betrekking heeft op het eigen lichaam en persoonlijke bezittingen en ruimtes) verondersteld wordt reeds over stevige fundamenten te beschikken, lijkt de 'informationele' privacy (wat betrekking heeft op de verwerking van persoonlijke gegevens) steeds meer en meer onder vuur te liggen¹.

Maar is de rol van deze technologische evolutie wel zo eenduidig? Zijn er ook andere factoren die het belang dat gehecht wordt aan de bescherming van de persoonlijke levenssfeer verklaren? Zijn er enkel voordelen verbonden aan een bescherming van de privacy? Is bescherming van de privacy daadwerkelijk van vitaal belang voor de mens of berust deze nood aan bescherming slechts op een bedrieglijke illusie?

Het zal niet verbazen dat ook filosofen (want wat doen zij anders dan hele dagen nadenken over van alles en nog wat) vele bladzijden hebben vol gepend omtrent dit onderwerp. Het zijn deze filosofische beschouwingen die in dit essay als uitgangspunt gebruikt worden voor een reflectie over privacy en haar waarde voor mens en samenleving.

Over het concept 'privacy'

Als er iets is waar filosofen in uitblinken, dan is het wel in de conceptuele analyse van talrijke begrippen. Menig begrip (zoals bijvoorbeeld ziekte, causaliteit, natuurwet, ...) werd reeds onderwerp van definiëringsondernemingen. Zij zijn dus heuse praktijkexperten als het aankomt op begripsverheldering. Veel van wat er door filosofen geschreven is over privacy heeft dan ook betrekking op de definitie van de begrippen 'privacy' en 'recht op privacy'.

Echter, om maar meteen met de deur in huis te vallen, is er onder filosofen, ondanks de stapels boeken en artikels met betrekking tot de definitie van privacy en het recht op privacy, geen eensgezindheid. Volgens de ene is privacy *'het recht om alleen gelaten te worden'*². Elders staat te lezen dat *'privacy daar geldt waar een individu, plaats of persoonlijke informatie ontoegankelijk zijn'*³. Anderen verdedigen dan weer de stelling dat privacy *'de toestand is waarin geen niet-gedocumenteerde persoonlijke kennis over iemand in het bezit van anderen is'* (niet gedocumenteerd betekent dan informatie die niet publiek gemaakt is, gedocumenteerde informatie heeft betrekking op informatie die publiek beschikbaar is)⁴. Sommigen zijn zelfs van mening dat privacy en het recht hier op afgeleid wordt uit meer fundamentele rechten. Volgens hen is een debat omtrent de definiëring van privacy dan ook overbodig, omdat de echte focus op de begripsverheldering van meer fundamentele rechten (zoals eigendomsrechten of het recht op vrijheid/autonomie) moet liggen. Dit soort 'definities' van privacy worden reductionistische definitie genoemd, omdat de betekenis van privacy niet als een op zichzelf staand concept wordt beschouwd⁵.

Verder wordt er in de filosofische literatuur ook onderscheid gemaakt tussen descriptieve en normatieve definities. De eerste soort beschrijft de conditie/toestand waarin privacy optreedt. Een voorbeeld is de reeds vermelde definitie dat privacy *'de toestand is waarin geen niet-gedocumenteerde persoonlijke kennis over iemand in het bezit van anderen is'*. Een normatieve definitie daarentegen, verdedigt de waarde en de reikwijdte van een begrip. Het heeft geen betrekking op de beschrijving van een toestand waarin privacy optreedt, maar geeft (vereenvoudigd gesteld) aan wat het geval moet zijn zodat men van privacy zou kunnen spreken. Een voorbeeld hiervan is de definitie dat *'een recht op privacy het controlerecht is op de toegang tot en het gebruik van plaatsen, lichamen en persoonlijke informatie'*⁶. Hier wordt aangegeven waarop het recht van privacy betrekking heeft. De overeenkomstige descriptieve definitie, die de werkelijke conditie van privacy definieert, is de eerder vermelde definitie *'privacy geldt daar waar een individu, plaats of persoonlijke informatie ontoegankelijk zijn'*.

De hiervoor gegeven opsomming van verschillende definities van privacy is niet exhaustief. Ze is niet bedoeld om een overzicht te geven van alle bestaande definities omtrent privacy, maar dient om aan te tonen dat er heel wat verschillende definities van privacy bestaan. Deze vaststelling geeft wellicht aanleiding tot de vraag welke nu de juiste of de beste definitie van privacy is? Wie de literatuur inzake deze raadpleegt zal opmerken dat filosofen veel energie steken in het aantonen dat de eigen definitie superieur is aan alle andere voorgestelde definities. Het zoeken naar de beste of de juiste definitie van privacy opent aldus de poort naar een conceptueel steekspel waarbij elke definitie verdedigd wordt met argumenten voor en bestookt wordt met argumenten tegen, tot er geen enkele definitie meer overblijft die elk tegenargument weerstaat. Resultaat tot op heden: geen enkele definitie kan tot winnaar worden uitgeroepen.

Maar hoe kan dit? Waarom is het zo moeilijk om een algemeen aanvaarde definitie van privacy te formuleren? Het antwoord hierop is dat de formulering van een algemeen geldende definitie van privacy, i.e. een definitie die in elke situatie geldig is, onmogelijk is. Aan de hand van drie verschillende argumenten wordt dit aangetoond. Het is deze onmogelijkheid die verklaart waarom voor elke mogelijke definitie van privacy, wanneer deze naar voor geschoven wordt als dé definitie van privacy, steeds tegenargumenten te bedenken zijn.

De menselijke natuur

Privacy en de behoefte aan privacy lijkt in alle culturen voor te komen en van alle tijden te zijn⁷. Echter, uit deze vaststelling volgt niet dat de invulling van dit begrip en de behoefte aan privacy over culturen en tijd heen steeds dezelfde is: de behoefte aan privacy is *"manifest relatief naar tijd en ruimte"*⁸.

Zo verschillen onder meer de omvang van de privésfeer en de intensiteit van de behoefte aan privacy van samenleving tot samenleving⁹. Zo kende men bijvoorbeeld in 'niet-westerse' pre-koloniale samenlevingen het onderscheid tussen de private en de publieke ruimte, zoals dit bestond in de 'westerse' samenleving, niet¹⁰.

Maar zelfs in onze eigen ‘westerse cultuur’ (het is maar de vraag of deze als uniform kan beschouwd worden) heeft het concept privacy niet altijd dezelfde betekenis gehad. Waar in de jaren 80 van de vorige eeuw het privéleven als het aangename, als de plaats waar geluk moet gezocht worden, werd beschouwd, was dit ten tijde van Grieken en Romeinen juist omgekeerd¹¹. Voor Grieken en Romeinen, die het onderscheid tussen privé en publiek weldegelijk kenden, was het de politieke, publieke sfeer waar vrijheid en menswording gezocht diende te worden¹². In de volle middeleeuwen, onder meer onder invloed van het feodale stelsel, vallen de privé- en publieke sfeer zelfs samen. Door de feodale versnippering van het gezag werd een gezagsstructuur gevormd waarin het huishouden van de burchtheer het middelpunt vormde. Deze stelde zijn hofhouding samen met mensen die hem vergezelden in het burchtleven. Op deze manier werden de getrouwen van de burchtheer geïntegreerd in zijn privésfeer waardoor het onderscheid tussen private en publieke handelingen hier enorm afzwakte¹³.

Deze vaststellingen vormen een eerste argument voor de stelling dat de formulering van een algemeen geldende definitie van privacy onmogelijk is. Wat uit onderzoek omtrent de menselijke natuur hoogstens kan worden afgeleid, is dat er een universele behoefte aan privacy bestaat. Maar hoe deze moet worden ingevuld kan er echter niet uit worden afgeleid, omdat elke cultuur en elke tijdsperiode wel een andere invulling heeft voor dit begrip. Een ‘natuurlijke’ definitie van privacy bestaat bijgevolg niet. Maar als er op basis van de menselijke natuur geen enkele vaststaande privésfeer kan worden onderscheiden, dan is de bepaling van ‘wat privé is’ een politieke bepaling: er bestaat immers geen context-onafhankelijke sfeer van menselijke activiteiten die als de privésfeer beschouwd moeten worden¹⁴. ‘Privacy’ kan op die manier inderdaad als een ‘politieke definitie’ worden beschouwd¹⁵, in de zin dat de inhoud die aan dit concept wordt gegeven steeds het resultaat is van, in tijd en ruimte verspreide, maatschappelijke en epistemologische processen¹⁶: *“La vie privée n’est pas une réalité naturelle, donnée depuis l’origine des temps; c’est une réalité historique, construite de façon différente par des sociétés déterminées”*¹⁷.

Verschillende contexten, verschillende invullingen

Een tweede antwoord op de vraag waarom ‘privacy’ zo moeilijk te definiëren is, is de manier waarop er gezocht wordt naar een definitie. Alle eerder vermelde definities pogen dé essentie van privacy bloot te leggen. Men tracht, anders gezegd, om de gemeenschappelijke deler te vinden waaronder alle mogelijke privacy situaties geplaatst kunnen worden.

Neemt men deze gemeenschappelijke deler te ruim, dan loopt men het risico een te vaag concept te creëren waardoor plots te veel zaken onder de noemer ‘privacy’ vallen. Deze definities worden dan bestookt met tegenargumenten die situaties aanreiken die, strikt genomen, volgens de te ruime definities als schendingen van de privacy beschouwd moeten worden, hoewel schending van de privacy in deze situaties niet het probleem lijkt te zijn. Neem bijvoorbeeld de definiëring van privacy als *“the right to be let alone”*. Er zijn veel manieren waarop men mensen niet met rust kan laten zonder dat zij dit ervaren als de schending van hun privacy. Als men iemand een duw geeft, dan laat men

die persoon niet met rust. Men kwetst hem mogelijk, maar dit is geen privacy probleem. Definieert men de gemeenschappelijke deler te eng, dan loopt men het risico om een definitie te hanteren die te veel situaties buiten beschouwing laat. De argumenten die steevast tegen deze definities worden ingebracht, zijn situaties die volgens de te enge definities geen schendingen van de privacy inhouden, hoewel deze situaties door mensen vaak wel als schending van de privacy worden beoordeeld. Privacy wordt vaak gedefinieerd in termen van intimiteit. Maar als privacy enkel optreedt in intieme situaties, dan wordt veel van wat voor mensen schending van de privacy is buiten beschouwing gelaten: zo bijvoorbeeld worden onze politieke voorkeuren, religieuze overtuigingen, ... meestal niet als intiem beschouwd, hoewel ze wel als privé ervaren worden¹⁸.

Maar wat als deze gemeenschappelijke deler niet bestaat? De bekende filosoof Ludwig Wittgenstein stelde ooit dat de betekenis van een woord gevormd wordt door het gebruik ervan in taal¹⁹. Wat als 'privacy' niet in elke context op eenzelfde manier gebruikt wordt? Wat als 'privacy', afhankelijk van de gebruikscontext een verschillende betekenis heeft?

Zo bijvoorbeeld is het verzamelen van persoonlijke informatie een ander probleem dan de verwerking en de verspreiding van deze informatie. Ook is het vraagstuk rond privacy en cybersurveillance niet volledig gelijk aan het vraagstuk rond bijvoorbeeld privacy en biometrie. De thematiek rond privacy uit George Orwell's *1984*, vaak gebruikt als dé metafoor voor surveillance van burgers, is een ander vraagstuk dan dit met betrekking tot Kafka's *Het Proces*, waarin een bureaucratisch regime op basis van informatie over mensen beslissingen voor hen neemt. Echter, de personen waarover deze informatie werd verzameld hebben geen enkele inbreng in de manier waarop deze informatie wordt gebruikt. Waar het in *1984* vooral gaat over de problematiek van gegevensverzameling, ligt de focus in *Het Proces* eerder op gegevensverwerking²⁰. Spreken over 'privacy' en het 'recht op privacy' in de ene context heeft dan ook niet helemaal dezelfde invulling als in de andere context. Vanuit dit standpunt valt te verklaren dat dé definitie van privacy nooit geformuleerd kan worden: een definitie kan perfect geldig zijn in de ene context, maar niet in de andere.

Daniel Solove pleit voor zo een pluralistische benadering met betrekking tot privacy en het recht op privacy, omdat volgens hem, geïnspireerd door Wittgensteins 'familie gelijkenissen', privacy niet te herleiden is tot één essentie. Hij stelt dat privacy uit verscheidene zaken bestaat die, hoewel ze vaak geen aanwijsbaar gemeenschappelijk element hebben, toch een gelijkenis met elkaar vertonen. Via een pluralistische benadering hoopt hij een werkbare benadering van het begrip privacy te bekomen. Zo hoopt hij te voorkomen dat bepaalde privacy problemen verkeerd of zelfs helemaal niet worden aangepakt, omdat ze niet worden opgemerkt door een respectievelijk te brede of te enge definitie.

Deze pluralistische benadering van de begrippen 'privacy' en 'recht op privacy' verdient zeker en vast aandacht. Want misschien kan zij een vruchtbaar alternatief bieden voor het steriele steekspel van argumenten voor en tegen verschillende definities van privacy in de zoektocht naar die ene, allesomvattende definitie van privacy.

Interpersoonlijke relaties

Als verklaring voor het uitblijven van een algemeen aanvaarde definiëring van ‘privacy’ en het ‘recht op privacy’ werden twee zaken naar voor geschoven. Enerzijds blijkt uit de menselijke natuur geen invulling van ‘privacy’ af te leiden omdat de bepaling van de privésfeer en de behoefte naar privacy cultureel en tijdsafhankelijk zijn. Elke definitie van privacy is bijgevolg tot stand gekomen op basis van in de tijd en ruimte verspreide, maatschappelijke en epistemologische processen. Anderzijds is een verklaring te vinden in de aard van de zoektocht zelf: dé definitie van privacy kan niet geformuleerd worden omdat de betekenis van privacy en het recht hierop verschillen van context tot context.

Een mogelijke derde reden voor de onmogelijkheid om tot een universele definitie van privacy te komen is de bewering dat eenieders ervaring van privacy wordt bepaald door zijn persoonlijkheid, levensproject, autonomie en gedrag in het intersubjectieve veld. Dit intersubjectief veld is inherent verbonden met ons mens-zijn. Wij zijn sociale wezens die constant in interactie treden met elkaar²¹. Niet alleen is dit gegeven belangrijk voor de definiëring van privacy, sommige filosofen verbinden het belang van privacy met dit kenmerk van ons mens-zijn²². Als gevolg moet elk conflict rond privacy beoordeeld worden vanuit de omstandigheden die deel uit maken van dit specifieke conflict in het intersubjectieve veld. Privacy is dan ook niet zomaar iets dat altijd en aan iedereen op dezelfde manier kan worden toegemeten²³.

Omwille van deze drie argumenten is het dus, om het met de woorden van François Rigaux te zeggen, *“impossible – et, au surplus, inutile – de définir la vie privé”*²⁴ als een eenduidig, universeel geldend concept.

Over de waarde en het toenemende belang van privacy

Zelfs indien het mogelijk zou zijn om een algemeen aanvaarde definitie van privacy te formuleren, zou het vraagstuk in verband met het belang of de waarde van privacy en het recht hierop nog steeds onbeantwoord blijven. Immers, verklaren wat iets betekent is niet hetzelfde als aangeven wat het belang ervan is. Met andere woorden, ‘waarom privacy belangrijk is’ is een ander vraagstuk dan ‘wat privacy betekent’.

Met betrekking tot het vraagstuk inzake het belang van privacy kunnen twee vragen onderscheiden worden. Enerzijds kan men zich afvragen wat de waarde van privacy vandaag de dag is. Anders gezegd, wat is de waarde die in deze tijd aan privacy wordt gehecht. Anderzijds kan men zich afvragen waarom men op dit moment belang hecht aan privacy. Waarom wordt privacy vandaag als iets waardevols beschouwd dat beschermd moet worden? Immers, privacy werd doorheen de tijd niet altijd als waardevol beschouwd, laat staan dat men streefde naar een recht op privacy²⁵.

De waarde van privacy

Vaak wordt verondersteld dat privacy (moreel) waardevol is. Om dit te ondersteunen wordt onder meer ingespeeld op de angsten en intuïties van mensen omtrent het kwaad aangericht door privacy inbreuken (bijvoorbeeld: ‘privacy is waardevol omdat zonder

bescherming van onze privacy iedereen binnenkort alles over ons leven kan weten’). Echter, deze strategie is ontoereikend om de waarde van privacy aan te tonen. Immers, om de waarde van privacy in dit geval te ondermijnen, volstaat het slechts dat iemand onze intuïties en angsten niet deelt. Iemand zou eenvoudig kunnen stellen dat hij niet inziet waarom het zo gevaarlijk is dat iedereen zomaar alles over hem te weten kan worden. ‘Ik heb toch niets te verbergen’ zou hij kunnen argumenteren. Wat dus nodig is om de waarde van privacy aan te tonen, is een fundament dat niet louter berust op onze intuïties inzake privacy²⁶.

Een stevig fundament voor de waarde van privacy is, volgens Adam Moore, in de menselijke natuur te vinden. Hij stelt dat privacy een menselijke kernwaarde is: privacy is, net als onder meer onderwijs en gezondheid, een essentiële component van het menselijk welzijn. Zo merkt hij op dat overbevolking steevast tot stress en agressiviteit leidt. Privacy stelt ons dan in staat om ons even af te zonderen van anderen wanneer we na verloop van tijd wat geïrriteerd zouden raken door elkaars gezelschap. Een andere aanwijzing voor Moore dat privacy waardevol is voor de mens, is dat er in elke cultuur privacy elementen zijn terug te vinden²⁷.

Echter, het louter vaststellen dat overbevolking nefast is en dat er in elke cultuur aspecten van privacy voorkomen geeft nog geen verklaring voor de vraag waarom privacy een essentiële component van het menselijk welzijn vormt. Er wordt dan enkel gesteld dat het er een essentiële component van is. Anders gezegd, de vraag welk aspect van de menselijke natuur er nu net voor zorgt dat privacy onontbeerlijk is voor het welzijn van mensen blijft grotendeels onbeantwoord.

Dit aspect van de menselijke natuur zou wel eens het gegeven dat mensen sociale wezens zijn die voortdurend relaties en allianties aangaan met elkaar kunnen zijn. De mens denkt immers sociaal²⁸. James Rachels’ antwoord op de vraag waarom privacy waardevol is, speelt in op dit sociale aspect van de menselijke natuur. Hij stelt dat de relaties die we hebben met anderen en bijgevolg ook hoe we ons zullen gedragen in aanwezigheid van anderen beïnvloed wordt door wie wat weet over ons. Zo vertonen we bijvoorbeeld in aanwezigheid van onze beste vrienden soms een kant van onze persoonlijkheid die anderen niet te zien krijgen. Rachels stelt dan ook dat privacy en het recht hierop waardevol is, omdat een recht op privacy ons toelaat om sociale relaties van verschillende aard met anderen aan te gaan. Zonder privacy en het recht hierop kunnen we immers niet bepalen wie wat over ons weet, waardoor we geen onderscheid meer kunnen maken in de aard van de sociale relatie die we aangaan met anderen²⁹. Als een wildvreemde, indien hij dat wenst, over ons evenveel kan te weten komen als wat onze beste vrienden of partners over ons weten, dan verliezen we de controle over wie wat over ons mag weten en wordt onze mogelijkheid om sociale relaties van verschillende aard met anderen aan te gaan te niet gedaan: in een relatie tussen twee goede vrienden worden, zoals gezegd, andere zaken over zichzelf verteld dan in een relatie tussen een werkgever en werknemer.

De waarde van privacy en het recht op privacy kan, aldus Rachels, gefundeerd worden in de menselijke behoefte om gedifferentieerde sociale relaties aan te gaan. Indien onze privacy in gevaar zou komen, dan zou een belangrijk aspect van dit sociale karakter van

de mens bedreigd worden. De mogelijkheid om *zelf* te bepalen wat we met wie delen verdwijnt dan, waardoor onze sociale wereld veel armer dreigt te worden. Een mogelijke kritiek op Rachels is dat we nog steeds sociale relaties van verschillende aard met anderen zouden kunnen aangaan ondanks een afwezigheid van een recht op privacy. Enerzijds is het bijvoorbeeld niet het geval dat zomaar iedereen, omdat iedereen alles over ons te weten kan komen, bereid is om ons te steunen en te helpen wanneer we het even moeilijk hebben. Anderzijds blijft ook zonder een recht op privacy de innerlijke gedachtewereld ontoegankelijk voor buitenstaanders. We kunnen er wel nog steeds, in eerste instantie, voor kiezen wie we kennis laten nemen van onze dromen en verlangens.

Hoewel niet enkel de factor privacy een invloed lijkt te hebben op de aard van sociale relaties die we met anderen aangaan, lijkt het toch zo te zijn dat een recht op privacy de sociale relaties die mensen met elkaar aangaan kan verrijken, omdat het ons (in grote mate) in staat stelt om *zelf* te bepalen wie wat over ons weet. Beperkingen op onze privacy beperken dus onze vrijheid om zelf te bepalen met wie we welk soort sociale relaties aangaan.

Privacy versus staatsveiligheid

In de meer recente filosofische literatuur wordt het vraagstuk omtrent de waarde van privacy niet louter benaderd vanuit het standpunt van het individu, maar wordt ook de publieke waarde (i.e. de waarde voor de samenleving) van privacy belicht³⁰.

In de nasleep van de aanslagen van 11 september 2001 is de stelling dat de publieke waarde van privacy veel minder groot is dan de waarde van privacy voor het individu in populariteit toegenomen. Sinds deze aanslagen is de Amerikaanse overheid in een hogere versnelling geschakeld wat de surveillance van personen en datamining van persoonsgegevens betreft. Het recht op privacy wordt vanuit dit standpunt als een dekmantel gezien voor het verbergen van wat het daglicht niet mag zien (zoals fraude, samenzwering, terroristische aanslagen, ...) en moet bijgevolg, in de naam van staatsveiligheid, waar nodig ingeperkt worden³¹. Dit kan, volgens de verdedigers van deze stelling, de gewone man in de straat enkel ten goede komen. Immers, zo klinkt de verantwoording hiervoor, het zijn enkel personen verwickeld in 'duistere' praktijken die angst moeten hebben voor deze praktijken. De gewone burger hoeft niet te vrezen dat er illegale of beschamende zaken aan het licht zullen komen omdat zij niets te verbergen hebben wat het daglicht niet mag zien³².

Een recht op privacy wordt aldus louter gezien als een mechanisme dat een dekmantel biedt voor het ongestoord begaan van duistere praktijken, waardoor diegenen die hieraan schuld hebben niet verantwoordelijk kunnen gesteld worden voor hun begane fouten³³. Dit is ook een door feministische auteurs veelgemaakte bemerking ten aanzien van een recht op privacy. Een recht op privacy kan een donker kantje met zich meedragen, wanneer op dit recht beroep gedaan wordt om bijvoorbeeld huishoudelijk geweld af te schermen voor de buitenwereld. Een recht op privacy vormt, aldus bepaalde feministische auteurs, een wezenlijk gevaar voor vrouwen die het slachtoffer zijn van huishoudelijke verwijten³⁴.

De afzwakking van een recht op privacy is voor sommigen dan ook een goede zaak. Op deze manier kunnen duistere zaken zoals huishoudelijk geweld en fraude worden tegen gewerkt en kunnen nieuwe terroristische aanslagen worden verijdeld. Daarenboven moet de gewone man in de straat niet aan levenskwaliteit inboeten. Want zo luidt een veelgehoord argument: wat heeft een goede burger immers te verbergen dat het daglicht niet zou mogen zien? Inderdaad, niets. De individuele waarde van privacy weegt dus, omdat een brave burger niets te verbergen heeft, niet op tegen het belang van de staatsveiligheid. Dit argument wordt het 'nothing to hide'-argument genoemd³⁵.

Maar kan op basis van dit 'nothing to hide'-argument het recht op privacy van mensen zomaar worden geminimaliseerd tot een niveau waarop overheden, zelfs zonder enige aanwijzing voor criminele feiten, mensen volledig mogen doorlichten zonder dat zij hier weet van hebben³⁶? Smelt de waarde van privacy voor het individu weg als sneeuw voor de zon, wanneer zij in de balans met de staatsveiligheid wordt gelegd?

Allereerst kan opgemerkt worden dat het 'nothing to hide'-argument zonder haar staatsveiligheidscomponent (wanneer men de vraag stelt waarom er nood is aan privacybescherming als je toch niets te verbergen hebt, zonder het publieke belang van de staatsveiligheid erbij te betrekken) geen argument vormt tegen de individuele waarde van een recht op privacy. Het is niet omdat we niets te verbergen hebben dat we niet kunnen beweren dat bepaalde informatie andermans zaken niet zijn. Immers, op basis van Rachels stelling hangt of iets andermans zaken is af van de aard van de sociale relatie die we met die persoon hebben. Voegt men aan het 'nothing to hide'-argument haar staatsveiligheidscomponent toe, dan wordt het, op basis van Rachels stelling, heel moeilijk om aan te geven waarom een recht op privacy waardevol is. In deze situatie wordt een individueel belang (recht op privacy) immers afgewogen tegen een publiek belang (staatsveiligheid). Sommige personen verbergen weldegelijk zaken die het gemeenschappelijk belang aantasten. Rachels stelling biedt deze personen een effectief schild tegen speurders die deze zaken trachten te achterhalen: indien de aard van de sociale relatie bepaalt wat andermans zaken zijn, dan kunnen deze personen eenvoudig stellen dat de informatie die speurders zoeken niet aan hen onthuld moet worden omdat zij niet in de juiste sociale relatie staan met elkaar. En hier wringt natuurlijk het schoentje: dit zet de poort naar het verbergen van onder meer huishoudelijk geweld en fraude wagenwijd open. Smelt een recht op privacy dan toch weg in het aanschijn van de staatsveiligheid?

Op voorgaande vraag kan geen positief antwoord gegeven worden. De balans tussen privacy en staatsveiligheid helemaal doen overhellen in het voordeel van staatsveiligheid is immers gevaarlijk. Wanneer overheden te veel macht krijgen wordt hun opdracht inzake het creëren van een veilige samenleving ondergraven door haarzelf: de overheid zelf wordt dan een gevaar³⁷. De staat bevindt zich aldus in een paradoxale situatie: enerzijds vormt zij een belangrijke bedreiging voor de privésfeer, hoewel zij anderzijds ook, door privacy inbreuken te bestraffen, als beschermer van deze privésfeer kan optreden³⁸.

Ook een aantal feministische auteurs erkennen dit gevaar van een totale afwezigheid van een recht op privacy. Hoewel een recht privacy zeker en vast gebruikt kan worden om huishoudelijk geweld en misbruik af te schermen van de buitenwereld, stelt een totale verwerping van zo een recht de huishoudelijk sfeer open voor de inmenging en indringing van de staat in privé aangelegenheden. Ook dit laatste creëert een gevaar voor vrouwen: zonder recht op privacy kunnen zij bijvoorbeeld worden blootgesteld aan opgelegde sterilisatieprogramma's³⁹.

Het is ook omwille van deze bescherming tegen totalitaire systemen dat een recht op privacy als waardevol kan beschouwd worden. Een privésfeer erkent een vrijheid waarin ieder individu zichzelf kan ontplooiën en zijn leven kan inrichten zonder inmenging van de staat⁴⁰. Maar vormt het 'nothing to hide'-argument geen vrijgeleide voor een totale inmenging van de staat in het privéleven van personen? Omdat in dit argument geen rekening wordt gehouden met het pluralistische karakter van privacy (zie het deel over het concept privacy), vormt het geen argument ter verdediging van een totalitaire staat. Het 'nothing to hide'-argument heeft betrekking op een invulling van privacy waaronder privacy louter de aspecten van de 1984-metafoer, waaronder surveillance van burgers, verstaan wordt. Daarenboven lijkt het fundamentele uitgangspunt te zijn dat privacy slechts aangewend wordt door personen die zaken willen verbergen die men niet aan de oppervlakte wil laten komen.

Voorgaande betekent dat het 'nothing to hide'-argument in andere privacy contexten geen rol van betekenis kan spelen. Bijgevolg is het niet krachtig genoeg om een recht op privacy in om het even welke privacy context van tafel te slaan. Er zijn immers contexten waarin het argument inzake staatsveiligheid geen gewicht in de strijd kan gooien. Zo heeft het niet wensen van inmenging van de staat als het op sterilisatie, abortus of euthanasie aankomt niets te maken met het achterhouden van slechte zaken die de staatsveiligheid in gevaar zouden kunnen brengen.

De uitdaging is dus om een balans te vinden tussen een absoluut recht op privacy (wat een gevaar voor de samenleving kan betekenen) en een totale afwezigheid van een recht op privacy (wat van de staat het grootste gevaar maakt voor individuen)⁴¹. Immers geen van beide uitersten is verdedigbaar. Dit brengt ons bij de vraag in welke mate de privésfeer dan beschermd moet worden door het recht?

Op basis van voorgaande kan gesteld worden dat een recht op privacy niet absoluut kan zijn, maar dat een *a priori* verwerping van dit recht evenmin gerechtvaardigd is. De mate waarin een recht de privacy van personen moet beschermen is dan ook niet absoluut te bepalen: privacy heeft immers verschillende betekenissen in verschillende contexten. Daarenboven bestaat er ook geen hermetisch afgesloten ruimte rond elk individu. Mensen zijn, zoals gezegd, sociale wezens die zich in relatienetwerken bevinden. In de ene relatie zal de 'privéruimte' rond een persoon groter zijn dan in de andere.

Rigaux verdedigt een benadering van het recht op privacy die te verzoenen is met een pluralistische opvatting rond privacy en bovendien rekening houdt met de evenwichtsoefening die moet worden uitgevoerd. Hij stelt dat privacy niet als een recht moet worden opgevat, maar als een vrijheid die slechts bij conflict het juridische domein

betreedt⁴². Het recht kan dan een rol als bemiddelaar in conflictsituaties rond privacy worden toegewezen. Wanneer privacy dus opgevat wordt als een vrijheid eerder dan een recht, kan het recht *“bemiddelen tussen verschillende conflicterende vrijheden en belangen, veeleer dan zich te laten leiden door het rigide stramien van een onbestaanbaar subjectief recht op privacy”*⁴³. Op deze manier kan aan het pluralistische karakter van privacy recht worden gedaan.

Van Idioot tot Homo Incognitus

Hannah Arendt toonde aan dat het privéleven voor Grieken en Romeinen ondergeschikt was aan het politieke, publieke leven. Meer zelfs, ‘privacy’ had voor hen een negatieve connotatie. Wie slechts het privéleven kende, zonder waarlijk deel uit te maken van het publieke zijn, ontbeerde die zaken die nodig waren voor een echt waardig menselijk bestaan⁴⁴. Een aanwijzing hiervoor is ook ons woord *idioot*, dat afgeleid is van het Griekse woord *idios*. Dit is het woord voor iemand die zich in een niet publieke situatie bevindt. Met andere woorden, in het klassieke Griekenland zou men raar opkijken naar de persoon die recht op privacy zou eisen. Publieke, politieke connecties werden immers veel hoger aangeschreven dan private betrekkingen⁴⁵.

Deze negatieve connotaties met betrekking tot privacy en recht op privacy staan in fel contrast met Warren & Brandeis’ roep in 1890 om een betere bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Zij hebben het over een invasie in het *“heilige”* private leven door onder meer de fotografie en de krantenbusiness: *“wat binnenskamers wordt gefluisterd zal van de daken geroepen worden”*. Bijgevolg kan er volgens hun geen twijfel bestaan over de wenselijkheid en noodzaak van een bescherming van de privésfeer⁴⁶, een bescherming van de mens als *“Homo Incognitus”*⁴⁷.

Maar hoe is deze ommekeer tot stand gekomen? Wat zorgde ervoor dat het belang van privacy toenam? Vaak wordt er verwezen naar de technologische evolutie. Maar klopt dit beeld wel? Door na te gaan welke factoren aan de basis liggen van een toenemend belang zullen tevens ook nieuwe elementen kunnen worden aangereikt met betrekking tot de hoger gestelde vraag wat nu eigenlijk het belang van privacy is.

Freddy Mortier onderscheidt vijf verschillende historische processen die mee aan de basis liggen van de hogere waardering van privacy vandaag de dag. Een eerste proces is de ontwikkeling van het kapitalistische wereldsysteem dat het denken over de verhoudingen tussen de privé- en publieke sfeer veranderde. In onze wijsgerige tradities wordt, onder invloed van dit wereldsysteem, de publieke sfeer (zijnde de staat) geacht om de privébelangen van burgers te vrijwaren. Maar het vaak gevoerde discours ter ondersteuning van een recht op privacy (waarbij een recht op privacy filosofisch gefundeerd wordt in het recht op vrijheid, zelfbeschikking, zelfontwikkeling, ...) is in werkelijkheid een *“ideologische scheeftrekking van de ondernemingszin van en de kapitaalaccumulatie door de bourgeois”*. Een recht op privacy legitimeert aldus een samenleving opgebouwd uit egoïstische privépersonen die hun geaccumuleerde bezit wensen veilig te stellen. En dus, zo stelt Mortier, weerspiegelen deze opvattingen over de verhouding tussen de publieke en private sfeer *“het a-politiek egoïsme van de burgerlijke ondernemer en legitimeren [zij] zijn praktijk”*. Een roep om een bescherming

van de persoonlijke levenssfeer kan dan ook, vanuit dit perspectief, als een vals bewustzijn beschouwd worden. Het is een door de bourgeoisie gecreëerde roep uit winstbejag en eigenbelang die eigendom moet beschermen, die aan de man gebracht wordt als noodzaak voor een recht op autonomie en zelfontwikkeling. De waarde van privacy, vanuit dit standpunt beschouwd, is de bescherming van het bezitsindividualisme. Het toenemende belang ervan is te wijten aan de expansie van het kapitalistische systeem die de politieke macht uitholde⁴⁸.

Het civilisatieproces, gekenmerkt door een in de middeleeuwen ontluikende privatisering van de dierlijke aspecten van het menselijk bestaan (zoals urineren, geslachtsgemeenschap, slapen, koken, persoonlijke hygiëne, ...), is een tweede historisch proces dat het toenemende belang van (vooral fysieke) privacy beïnvloed heeft⁴⁹. Onder invloed van dit civilisatieproces is er sinds de middeleeuwen immers een afscheiding ontstaan tussen de privésfeer en de publieke sfeer. Norbert Elias stelt dat deze civilisatie enerzijds een product is van de reorganisatie van het maatschappelijk netwerk via de ontwikkeling van stabiele geweldmonopolies en anderzijds het resultaat is van een toenemende maatschappelijke interdependentie. Ten gevolge van een alsmear groeiende concurrentiedruk worden de maatschappelijke functies meer en meer gedifferentieerd, waardoor het individu bij alles wat hij doet afhankelijk is van anderen. De handelingen van mensen moeten dan ook meer en meer op elkaar worden afgestemd opdat de individuele handeling haar maatschappelijke functie zou kunnen vervullen. Men moet rekening houden met elkaar. Immers, hoe gedifferentieerder de maatschappij, hoe groter de onderlinge afhankelijkheid en hoe meer het sociale bestaan bedreigd wordt door enkelingen die toegeven aan spontane opwellingen en hartstochten die het maatschappelijke radarwerk kunnen verstoren. En dus wordt het individu al van kinds af aan geleerd zich te realiseren welke effecten zijn gedrag op de handelingen van de ander hebben. Het kind wordt geleerd spontane opwellingen, affecten, driften te temperen: het individu wordt geciviliseerd⁵⁰. Deze tempering van de driften en affecten brengt met zich mee dat ze verdwijnen uit de publieke sfeer: enkel in de privésfeer is er nog plaats voor 'ongeremd' gedrag zonder dat men zich hiervoor hoeft te schamen.

Nog in het werk van Elias is ook het derde door Mortier vermelde historische proces terug te vinden. Het gaat om het verinnerlijkingsproces dat gepaard gaat met een psychologisering van het mensbeeld. Elias schrijft de hofadel omstreeks de 17^e – 18^e eeuw (en dan vooral de hofadel in Frankrijk) een voorname rol toe in het ontstaan van deze psychologisering. In het hofleven werd immers voor het eerst de situatie 'gecreëerd' waar beslissingen, onenigheden of pogingen om in de gunst van de vorst te komen niet langer met de degens werden beslecht. Conflicten werden met woorden uitgevochten en de hoveling diende bijgevolg zijn driften te beheersen. Vaardigheden zoals overleg, zelfbeheersing, mensenkennis, planning, ... werden een noodzaak voor sociaal succes: het analyseren van de ander (Is hij te vertrouwen? Heeft hij een verborgen agenda? Meent hij wat hij zegt of praat hij mensen naar de mond?), maar ook het verbergen van de eigen beweegredenen (vandaar het belang van zelfbeheersing) werden bijgevolg uiterst belangrijk. Naast deze ontwikkelingen aan het hof die zich later verspreidden over de rest van de samenleving, vormt ook de toenemende interdependentie een voedingsbodem voor de psychologisering van het mensbeeld: het nauwkeurig waarnemen van zichzelf, maar vooral de ander in langere

interactieketens/grotere netwerken werd een voorwaarde voor het handhaven van een maatschappelijke functie, van maatschappelijk succes. Door deze psychologisering vormde het innerlijke van de mens de arena voor een voortdurende strijd tussen drift en in de pas lopen, tussen emotie en zelfbeheersing⁵¹. Aldus werd een intieme, ware 'ik' gecreëerd, die publiekelijk nooit ten tonele verscheen zonder masker op. Het ware ik bestaat dan uit driften, veelal onbewust, die door maatschappelijke normering beheerst worden. Privacy heeft vanuit dit historisch proces te maken met dit intieme, ware zelf. Een recht op privacy verwoordt dan de roep om beperking van publieke inmengingen in de privésfeer ter bescherming van de ware, intieme persoonlijkheid van individuen⁵².

Een vierde historisch proces is de toenemende disciplineren en normalisering in de samenleving. Dit proces is het resultaat van de onlosmakelijke verbondenheid tussen de ontwikkeling van de 'pastorale macht' en de regulatie van de gedragalternatieven in de privésfeer. Met de pastorale macht wordt een macht bedoeld die gericht is op het welzijn en de bestaanszekerheid van het individu, die uitgeoefend wordt door specifieke functionarissen die over een sociaal erkende macht beschikken (zoals bijvoorbeeld de staat, psychiaters, pedagogen, ...) en, tot slot, individualiserend is en het hele leven poogt te omvatten. Deze functionarissen bezitten, dankzij hun wetenschappelijke kennis en technische deskundigheid, de sociaal erkende macht om mensen te onderzoeken, controleren en waar nodig hun gedrag bij te sturen. Privacy vormt enerzijds een bescherming tegen deze pastorale macht (mensen willen bijvoorbeeld niet betutteld worden door experts die het steeds beter weten). Anderzijds moet zij in verband gebracht worden met de door (zelf)dwang bekomen subjectieve aanvaarding van de heersende machtsstructuur door het individu: de disciplineren van het subject. Foucault stelt dat deze disciplineren, die de rol van het fysiek straffen overnam, aan de hand van drie mechanismen bekomen wordt: hiërarchische observatie (het idee dat we gedrag van mensen kunnen controleren en sturen louter door hen te observeren), normaliserend oordelen (mensen worden niet beoordeeld op basis van de eigen acties op zichzelf, maar op basis van hun acties gerangschikt op een schaal die hen met anderen vergelijkt) en examinering (combinatie van de eerste twee)⁵³. Door normaliserende sancties systematisch toe te passen, wanneer gedrag afweek van het voorgeschreven handelen (i.e. de norm), werd norm- en gedragsconformiteit verkregen. De waarde van privacy heeft, volgens Mortier, ook hier haar wortels. Privacy biedt bescherming tegen de controle en interventie van normerende machtsstructuren, tegen de disciplineren⁵⁴.

Het desocialiseringsproces is het vijfde en laatste historische proces aangehaald door Mortier ter verklaring van het toenemende belang van privacy sinds de Antieke Oudheid. Eerder, in verband met het civilisatieproces, werd er reeds op gewezen dat door toedoen van een groeiende differentiatie onze samenleving meer en meer verweven raakt, dat mensen in toenemende mate onderling afhankelijk worden van elkaar. Een gevolg hiervan is dat mensen met andere mensen in contact komen als functiedrager, waardoor men elkaar niet meer als totale individuen ontmoet: publieke relaties worden louter instrumenteel en functioneel. Meer en meer worden in het publiek relaties gevormd als gevolg van beroepsverplichtingen. De ander wordt louter als functiedrager, als een vervangbaar radartje in een groots netwerk gezien⁵⁵. Contact in dit verband als functiedragers is slechts een deelcontact en is bijgevolg oppervlakkig

en kortstondig. Authentieke communicatie en interactie is in de publieke sfeer afwezig⁵⁶. Volgens Koen Raes is de roep om privacy, als antwoord op de functionele en vervreemdende publieke sfeer, het resultaat van een ‘sociale ziekte’, omdat men in de maatschappij als dusdanig niet meer kan overleven zonder een veilig nest buiten de samenleving, een plaats waar het louter functionele achterwege gelaten kan worden⁵⁷. De waarde van privacy en een recht hierop hangt hier samen met een ontsnappingsmogelijkheid uit de publieke sfeer met haar instrumentele, oppervlakkige relaties. De privésfeer biedt het individu een plaats waar het volwaardige en authentieke relaties kan aangaan met personen in plaats van functiedragers⁵⁸.

Bovenvermelde vijf historische processen hebben bijgedragen tot de waarde die privacy vandaag in onze samenleving heeft. Hierbij kan opgemerkt worden dat de technologische evolutie, waar in dit verband vaak naar verwezen wordt, dus niet de enige factor is die hiertoe heeft bijgedragen.

Dat technologische ontwikkelingen vaak als een bedreiging worden gezien voor de eigen privacy wordt mooi geïllustreerd door het artikel van Warren en Brandeis uit 1890 waarin de aandacht gevestigd wordt op de noodzaak van een *“recht om alleen gelaten te worden”* omwille van *“recente innovaties en business modellen”*, zoals de *“directe fotografie en dagbladondernemingen”*⁵⁹. Moore is er van overtuigd dat technologische vooruitgangen de komende decennia (denk onder meer aan ‘genetic profiling’) steeds opnieuw aan de basis zullen liggen van vraagstukken rond privacy en de bescherming ervan⁶⁰. De bedreigingen die deze technologische ontwikkelingen met zich kunnen meebrengen, zullen zich vooral situeren op het domein van de informationele privacy aangezien de fysieke privacy volgens velen reeds gevrijwaard is⁶¹. Of de fysieke privacy ook daadwerkelijk buiten schot zal blijven valt af te wachten, aangezien, zoals gezegd, de technologische evolutie niet de enige factor is die het denken over privacy heeft beïnvloed.

Maar tegelijk maakt de technologie het ook mogelijk om mensen te beschermen tegen inmengingen van overheden en bedrijven in onze persoonlijke levenssfeer⁶². Raes merkt in dit verband op dat, hoewel het zeker het geval is dat technologie gebruikt kan worden om mensen te controleren, technologie tevens kan ingezet worden om de ‘privacy’ van de heersende elite, overheid en bedrijven te ontmantelen. In een kritisch debat omtrent technologie in relatie tot privacy moet er ook aandacht besteed worden aan de paradoxale rol die de technologie in deze context bezit. Immers, *“privacy is net zo goed een resultaat van de moderne technologie als dat technologie een bedreiging vormt voor de privélevens van burgers”*⁶³.

Daarenboven moet een aspect van deze technologische dreiging misschien wel bij de mensen zelf worden gezocht. Mensen zijn op dit moment veel minder voorzichtig met betrekking tot hun informationele privacy dan met betrekking tot hun fysieke privacy. Denk maar aan wat mensen allemaal prijsgeven op sociale netwerksites zoals Facebook. Beschikken over persoonlijke informatie van anderen is vaak slechts een muisklik verwijderd: *“Google weet alles!”* hoor je dan wel eens zeggen.

Vanuit dit perspectief bekeken vormen technologische innovaties op zich niet automatisch grote bedreigingen voor de privacy van mensen. Het is vaak het onbezonnen gebruik ervan door de mensen zelf die deze bedreiging mee vorm geeft. Vandaar dat een roep om een betere bescherming van de privésfeer, zoals deze van Warren en Brandeis, slechts een deel van de afweer tegen technologische bedreigingen kan uitmaken. Wat daarnaast ook nodig is, is een betere bewustwording bij de mensen zelf over het gebruik van deze ontwikkelingen. Vele technologische innovaties vormen immers, mits een verantwoordelijk gebruik ervan, een meerwaarde in ons leven. Het beeld van technologie als grote bedreiging voor onze privacy is dan ook te ongenueanceerd.

Privacy als vrijheid

Uit voorgaande blijkt dat niet alleen de definitie van privacy pluralistisch moet opgevat worden, maar ook dat het antwoord op het vraagstuk omtrent wat privacy waardevol maakt niet enkelvoudig is. Immers, vanuit verschillende historische processen nam het belang van privacy in onze samenleving meer en meer toe met als resultaat dat de waarde van privacy vanuit elk van deze perspectieven een andere oriëntering en betekenis (zoals bescherming tegen machtsstructuren of bescherming met bezitsindividualisme) met zich meedraagt.

Privacy lijkt dus zowel op het definiëringsgebied als op het 'waardegebied' pluralistisch van aard te zijn: de dimensies van privacy variëren van context tot context. Een context onafhankelijke benadering van privacy is bijgevolg ontoereikend⁶⁴. De visie dat privacy niet als een recht moet worden opgevat, maar als een vrijheid die slechts bij conflict het juridische domein betreedt⁶⁵, is, zoals gezegd, in staat om deze meerduidigheid van privacy recht aan te doen. Privacy wordt dan ook best opgevat als een vrijheid in plaats van een (absoluut) recht.

Referenties

Arendt, H. (1958). *The Human Condition*. Chicago and London: University of Chicago Press.

Barrington Moore, Jr. (1984). *Privacy, Studies in Social and Cultural History*. Armonk/London: Sharpe.

Warren, S. & Brandeis, D. (1984). The Right to Privacy (originele publicatie 1890). In *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*. Edited by F. Schoeman. p. 75-103. Cambridge: Cambridge University Press.

Data-analist is het beroep van de toekomst, *De Standaard*, 3 oktober 2012.

De Cew, J. (2012). Privacy. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Geraadpleegd op 20/09/2012; <http://plato.stanford.edu/entries/privacy/>

Doom, R. (1988). Zo honderd bloemen bloeien konden... Het begrip "privacy" in niet-westerse pre-koloniale samenlevingen. In *Het recht op privacy en de sluiers van het recht (Tegenspraak cahiers)*. Antwerpen: Kluwer rechtswetenschappen.

Elias, N. (2011). *Het Civilisatieproces*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.

Gazzaniga, M.S. (2008). *HUMAN. The science behind what makes your brain unique*. New York: Harper Perennial.

Gutting, G. (2005). *Foucault. A Very Shourt Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Gutwirth, S. (1993). *Waarheidsaanspraken in Recht en Wetenschap*. Brussel/Antwerpen-Apeldoorn: VUBPRESS/MAKLU-Uitgevers.

Gutwirth, S. (2012). Privacy en technologie. *Ethiek & Maatschappij*, 2012/1-2, p.53-57.

Kate en William spannen proces aan tegen Closer, *De Standaard*, 14 september 2012.

Moore, A. (2010). *Privacy Rights*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.

Mortier, F. (1988). Waarom privacy belangrijk is. Een sociogenetisch standpunt. In *Het recht op privacy en de sluiers van het recht (Tegenspraak cahiers)*. Antwerpen: Kluwer rechtswetenschappen.

Parent, W. (1983) Privacy, Morality and the Law. *Philosophy and Public Affairs*, 12, p. 269-288.

Privacy kwijt in 10 minuutjes, *Het Laatste Nieuws*, 27 september 2012.

Rachels, J. (1984). Why privacy is important. In *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*. Edited by F. Schoeman. p. 290-299. Cambridge: Cambridge University Press.

Raes, K. (1988). Homo Incognicus. Het recht op privacy en de ethiek van de gespleten mens. In *Het recht op privacy en de sluiers van het recht (Tegenspraak cahiers)*. Antwerpen: Kluwer rechtswetenschappen.

Raes, K. (2012). The Privacy of Technology and the Technology of Privacy. The Rise of Privatism and the Deprivation of Public Culture. *Ethiek & Maatschappij*, 2012/1-2, p.59-77.

Respect mitigé de la vie privée sur les sites web européens, *L’Echo*, 16 november 2012.

Rigaux, F.(1990) *La protection de la vie privée et des autres biens de la personnalité*. Brussel/Parijs, Bruylant/L.G.D.J.

Schoeman, F. (1984). Privacy. Philosophical dimensions of the literature. In *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*. Edited by F. Schoeman. p. 1-33. Cambridge: Cambridge University Press.

Solove, D. (2007). “I’ve Got Nothing to Hide” and Other Misunderstandings of Privacy. *San Diego Law Review*, 44, p. 745-772.

Thomson, J. (1975). The Right to Privacy. *Philosophy and Public Affairs*, 4, p. 295-314.

Van Ussel, J. (1968). *Geschiedenis van het seksuele probleem*. Amsterdam: Boom.

Vlaming wil meer Camera’s op straat, *De Gentenaar*, 3 oktober 2012.

Warren, S. & Brandeis, D. (1984). The Right to Privacy (Orig. pub.1890). In *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*. Edited by F. Schoeman. p. 75-104. Cambridge: Cambridge University Press.

Willekes, H. (1988). Het grondrecht op privacy, de afbakening van de privé-sfeer en publieke sfeer en de maatschappelijke allocatie van bestaansmiddelen. In *Het recht op privacy en de sluiers van het recht (Tegenspraak cahiers)*. Antwerpen: Kluwer rechtswetenschappen.

Wittgenstein, L. (1974). *Philosophical Investigations*. Oxford: Basil Blackwell.

¹ Moore, A. (2010). *Privacy Rights*.

² “The right to be let alone”. Warren, S. & Brandeis, D. (1890). The Right to Privacy.

³ “The condition of privacy obtains when an individual, place or personal information is inaccessible”. Moore, A. (2010). *Privacy Rights*. p. 26.

⁴ “Privacy is the condition of not having undocumented personal knowledge about one possessed by others”. Parent, W. (1983) *Privacy, Morality and the Law*. p. 269.

-
- ⁵ Zie onder bijvoorbeeld Thomson, J. (1975). *The Right to Privacy*.
- ⁶ "A right to privacy is a right to control access to, and uses of, places, bodies, and personal information". Moore, A. (2010). *Privacy Rights*. p. 27.
- ⁷ Barrington Moore, Jr. (1984). *Privacy, Studies in Social and Cultural History*.
- ⁸ Willekes, H. (1988). Het grondrecht op privacy, de afbakening van de privé-sfeer en publieke sfeer en de maatschappelijke allocatie van bestaansmiddelen.
- ⁹ Mortier, F. (1988). Waarom privacy belangrijk is. Een sociogenetisch standpunt.
- ¹⁰ Doom, R. (1988). Zo honderd bloemen bloeien konden... Het begrip "privacy" in niet-westerse pre-koloniale samenlevingen.
- ¹¹ Mortier, F. (1988). Waarom privacy belangrijk is. Een sociogenetisch standpunt.
- ¹² Arendt, H. (1958). *The Human Condition*.
- ¹³ Gutwirth, S. (1993). *Waarheidsaanspraken in Recht en Wetenschap*.
- ¹⁴ Raes, K. (1988). *Homo Incognitus*.
- ¹⁵ Raes, K. (2012). *The Privacy of Technology and the Technology of Privacy. The Rise of Privatism and the Deprivation of Public Culture*.
- ¹⁶ Gutwirth, S. (1993). *Waarheidsaanspraken in Recht en Wetenschap*.
- ¹⁷ Prost, A. Geciteerd in Gutwirth (1993). *Waarheidsaanspraken in Recht en Wetenschap*. p. 614.
- ¹⁸ Solove, D. (2008). "I've Got Nothing to Hide" and Other Misunderstandings of Privacy.
- ¹⁹ Wittgenstein, L. (1974). *Philosophical Investigations*.
- ²⁰ Solove, D. (2008). "I've Got Nothing to Hide" and Other Misunderstandings of Privacy.
- ²¹ Gutwirth, S. (1993). *Waarheidsaanspraken in Recht en Wetenschap*.
- ²² Zie bijvoorbeeld Rachels, J. (1984). Why privacy is important.
- ²³ Gutwirth, S. (1993). *Waarheidsaanspraken in Recht en Wetenschap*.
- ²⁴ Rigaux, F. (1990) *La protection de la vie privée et des autres biens de la personnalité*.
- ²⁵ Arendt, H. (1958). *The Human Condition*.
- ²⁶ Moore, A. (2010). *Privacy Rights*.
- ²⁷ Moore, A. (2010). *Privacy Rights*.
- ²⁸ Gazzaniga, M.S. (2008). *HUMAN*.
- ²⁹ Rachels, J. (1984). Why privacy is important.
- ³⁰ De Cew, J. (2012). Privacy. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
- ³¹ Solove, D. (2008). "I've Got Nothing to Hide" and Other Misunderstandings of Privacy.
- ³² Solove, D. (2008). "I've Got Nothing to Hide" and Other Misunderstandings of Privacy.
- ³³ Schoeman, F. (1984). Privacy. Philosophical dimensions of the literature.
- ³⁴ De Cew, J. (2012). Privacy. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
- ³⁵ Solove, D. (2008). "I've Got Nothing to Hide" and Other Misunderstandings of Privacy.
- ³⁶ Moore, A. (2010). *Privacy Rights*.
- ³⁷ Moore, A. (2010). *Privacy Rights*.
- ³⁸ Raes, K. (2012). *The Privacy of Technology and the Technology of Privacy. The Rise of Privatism and the Deprivation of Public Culture*.
- ³⁹ De Cew, J. (2012). Privacy. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
- ⁴⁰ Gutwirth, S. (1993). *Waarheidsaanspraken in Recht en Wetenschap*.
- ⁴¹ De Cew, J. (2012). Privacy. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
- ⁴² Gutwirth, S. (1993). *Waarheidsaanspraken in Recht en Wetenschap*.
- ⁴³ Gutwirth, S. (1993). *Waarheidsaanspraken in Recht en Wetenschap*.
- ⁴⁴ Arendt, H. (1958). *The Human Condition*.

-
- 45 Raes, K. (1988). Homo Incognitus.
- 46 "What is whispered in the closet shall be proclaimed from house-tops". Warren, S. & Brandeis, D. (1984). The Right to Privacy.
- 47 Raes, K. (1988). Homo Incognitus.
- 48 Mortier, F. (1988). Waarom privacy belangrijk is. Een sociogenetisch standpunt. p. 127
- 49 Mortier, F. (1988). Waarom privacy belangrijk is. Een sociogenetisch standpunt.
- 50 Elias, N. (2011). *Het Civilisatieproces*.
- 51 Elias, N. (2011). *Het Civilisatieproces*.
- 52 Mortier, F. (1988). Waarom privacy belangrijk is. Een sociogenetisch standpunt.
- 53 Gutting, G. (2005). *Foucault*.
- 54 Mortier, F. (1988). Waarom privacy belangrijk is. Een sociogenetisch standpunt.
- 55 Mortier, F. (1988). Waarom privacy belangrijk is. Een sociogenetisch standpunt.
- 56 Van Ussel, J. (1968). *Geschiedenis van het seksuele probleem*.
- 57 Raes, K. (1988). Homo Incognitus.
- 58 Mortier, F. (1988). Waarom privacy belangrijk is. Een sociogenetisch standpunt.
- 59 Warren, S. & Brandeis, D. (1984). The Right to Privacy. p. 76.
- 60 Moore, A. (2010). *Privacy Rights*.
- 61 Mortier, F. (1988). Waarom privacy belangrijk is. Een sociogenetisch standpunt. & Moore, A. (2010). *Privacy Rights*.
- 62 Gutwirth, S. (2012). *Privacy en technologie*.
- 63 "Privacy is as much a result of modern technology as technology is a threat to the private lives of citizens". Raes, K. (2012). The Privacy of Technology and the Technology of Privacy. The Rise of Privatism and the Deprivation of Public Culture. p. 59-61.
- 64 Raes, K. (2012). The Privacy of Technology and the Technology of Privacy. The Rise of Privatism and the Deprivation of Public Culture.
- 65 Gutwirth, S. (1993). *Waarheidsaanspraken in Recht en Wetenschap*.

